

РОЗДІЛ V

Термінознавство

УДК 811.11

Ірина Бойко

Основні способи творення термінів-неологізмів естетичної медицини та косметології

У статті досліджено маловивчену проблему способів творення англійських неологізмів у галузях естетичної медицини та косметології. Актуальність розвідки зумовлена потребою дослідження процесу неологізації англійської термінології галузей естетичної медицини й косметології для визначення способів формування нових термінів. Здійснено аналіз лексикографічних джерел із метою пошуку найбільш адекватного визначення поняття «неологізм». Визначено чинники, що впливають на формування англійських термінів-неологізмів галузей естетичної медицини та косметології й окреслено процеси неологізації в цих галузях на сучасному етапі. Виокремлено основні тенденції у формуванні й способи поповнення англійської терміносистеми галузей естетичної медицини та косметології, розглянуто способи творення термінів-неологізмів. Показано, що проаналізовані лексичні інновації мають широкий тематичний діапазон. Більшість із них утворені морфологічним способом, що є найпродуктивнішим поміж інших. Для подальшого виявлення структурно-семантичних особливостей нових англомовних лексичних інновацій у термінології косметології й естетичної медицини доцільними є подальші спостереження та фіксація змін у терміносистемі зазначених галузей.

Ключові слова: неологізація, лексика, термін, лексична інновація, неологізм, способи словотвору.

Постановка наукової проблеми та її значення. Однією з розвинених рухомих наукових систем, де прискорений процес накопичення та фіксації нових знань породжує нові поняття й потребує їх відповідного формального вираження – це система медичних наук. Сучасна медицина являє собою складний інтегрований науковий комплекс: поряд із галузями, що мають багату термінологію, яка сформувалася ще в XIX ст. (ботаніка, зоологія, морфологія, фізіологія), протягом останніх десятиріч XX ст. спостерігається активний розвиток нових, переважно експериментальних і суміжних з іншими фундаментальними науками галузей (цитологія, молекулярна біологія, генетика та селекція, біофізика, екологія, радіобіологія, естетична медицина й косметологія). У межах традиційного термінологічного комплексу постійно відбуваються процеси неологізації [7].

Актуальність статті зумовлена потребою дослідження процесу неологізації англійської термінології галузей естетичної медицини та косметології (далі – КЕМ) для визначення способів формування нових слів. Дослідження лексики, яка позначає нові поняття й синхронно реагує на всі трансформації, дасть змогу відобразити динаміку розвитку англійської термінології галузей косметології та естетичної медицини в період XX–XXI ст.

Аналіз досліджень цієї проблеми. В англійській мові, за даними Р. Бурчфільда, у середньому за рік з'являється 800 нових слів – більше, ніж у будь-якій іншій мові світу. Це ставить перед ученими завдання не лише фіксації нових слів, але і їх різнобічного аналізу [11].

На початку XXI ст. з'явилася низка цікавих досліджень, у яких розкрито різні аспекти неологізації як нового та перспективного напрямку сучасних лінгвістичних досліджень, а саме: поповнення словникового складу сучасної англійської мови, установлення лексико-граматичного перекладу новоутвореної лексики [5], дериваційний [8], стилістичний [3], прагматичний [9], когнітивний [1] аспекти. Перспективними є також дослідження авторських okazionalizmів [2]. Отже, систематизований і всебічно проаналізований матеріал надав можливість стверджувати про доцільність дослідження ще одного аспекту неологізації – способи творення термінів.

Мета й завдання статті. Мета роботи – здійснити аналіз чинників неологізації та способів термінотворення на основі англійських термінів-неологізмів КЕМ.

Мета роботи передбачає виконання таких завдань:

1) описати фактори, які сприяють утворенню та утвердженню нових термінів і термінологічних словосполучень;

2) визначити продуктивні способи утворення нових термінів.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Неологізація займає важливе місце серед процесів, які зумовлюють розвиток англійської лексики кінця ХХ–початку ХХІ ст. Це виявляється в появі нових слів, словосполук, актуалізації та функціональній переоцінці лексичних одиниць, які існують у мові вже давно.

Тому, зазвичай, поява нового фрагмента в діяльності носія фахової мови автоматично фіксується на лексичній мапі сфери КЕМ: *laser lipo* – лазерна ліпосакція, *cosmeceuticals* – препарати, що поєднують лікувальні властивості з косметичними, *laser shock waves* – лазерні ударні хвилі, *digital x-ray photography* – цифрова рентгенографія, *telediagnosing* – теледіагностика, *cryonics* – кріоніка, *screening* – первинний огляд. Отже, процес неологізації потребує ґрунтовного дослідження задля виявлення закономірностей формування англійської терміносистеми КЕМ.

Отже, неологізм – це нове слово або новий зміст слова [13]. За визначеннями більшості лексикографічних джерел, неологізми – це слова, значення слів або словосполучення, які з'явилися в певний період у мові або використані один раз («оказіональні» слова) у тексті чи акті мовлення [4]; це «слово чи сполука, використані мовою в певний період на позначення нового або вже наявного поняття чи в новому значенні й усвідомлюються як такі носіями мови» [10]; нові слова й словосполучення з новими значеннями, що з'явилися в мові в результаті запозичення, калькування, словоскладання, аббревіації, переносу, розширення або звуження значення [12].

Поняття «неологізм» набуває ширшого змісту, якщо врахувати те, що, крім нової лексики літературної мови, є велика кількість одиниць, що існували в мові раніше, але перебували на «периферії» її системи, були обмежені у своєму функціонуванні певними «підмовами» або підсистемами. До таких одиниць належать терміни, професіоналізми, сленгізми, жаргонізми. У момент своєї появи неологізми входять до пасивної лексики мовної підсистеми, згодом вони можуть ставати загальноживаними та ввійти до сфери активного вжитку мови [6, с. 4].

Терміни-неологізми можуть бути як зафіксовані, так і не зафіксовані в спеціальних і загальних словниках. Тому використання термінів «неологізм» або «новий термін» є умовним. Кожен новий термін володіє якістю неологізму. Його конотація новизни існує доти, допоки колективна мовна свідомість реагує на нього як на новий.

Чинниками, що впливають на формування англійських неологізмів в англійській терміносистемі КЕМ, є: 1) нові досягнення науки й техніки (поява нових приладів, а отже, і нових процедур): *detector* – детектор, *botoxmaker* – прилад, який здійснює процедури з використанням ботоксу; 2) нові досягнення в розвитку КЕМ, поява принципово нових напрямів і технологій: *orthokeratology* – ортокератологія, *hyperthermia* – гіпертермія; 3) нові соціальні явища, що мають як позитивне, так і негативне значення для суспільства: *bleachorexia* – патологічна пристрасть до відбілювання зубів, *anorexia* – анорексія.

Основні тенденції у формуванні англійської терміносистеми КЕМ можна сформулювати так: 1) утворення нових термінів і термінологічних словосполучень з елементами або компонентами з галузей науки й техніки, наприклад: *patient monitoring system, ultrasoundtherapy*; 2) утворення однозначних термінів від багатозначних технічних: *biofeedback, teledermatology*; 3) тяжіння до однозначності багатоконпонентних термінологічних словосполучень: *built-in bra, cone-shaped polyester mesh*; 4) відображення в термінологічному словосполученні КЕМ специфіки понять, які вони охоплюють, через уживання характерних терміноелементів або компонентів: *technodent, photomedicine*; 5) використання термінів грецького та латинського походження, що мають інтернаціональний характер: *leontiasis, ichthyosis*.

Від традиційних термінів терміни-неологізми відрізняються особливим зв'язком із часом. Нову медичну термінологію КЕМ поповнюють: 1) власне неологізми – нове слово позначає нове поняття: *nanobiopharmaceuticals* – нанобіофармацевтики, *dermatological monitoring* – дерматологічний моніторинг; 2) транснамінації, що поєднують новизну форми слова зі значенням, яке передавалося раніше іншою формою, щоб дати нову емоційну й експресивну форми *bariatric surgeon* – хірург, який здійснює операції зі зменшення шлунка пацієнтів із зайвою вагою, *eyelift – blepharoplasty* – підтяжка верхніх повік; 3) семантичні неологізми (або переосмислення), тобто нові значення вже наявних слів: *sandwich method* –

багатошаровий (спосіб постановки імунологічних реакцій), *digital x-ray photography* – цифрова рентгенографія.

За способом творення неологізми КЕМ поділяються на морфологічні, лексико-семантичні й синтаксичні.

У наш час морфологічний спосіб є одним із продуктивних джерел утворення термінів КЕМ. Як показало проведене дослідження, у термінах КЕМ використовують такі суфікси: **-прикметникові** (-прислівникові): *-ally* (*colloidally, Surgically, dentally*), *-ize* (*cosmeticize, aerosolize, homogenize*), *-less* (*textureless, foamless, hairless*); **-іменникові**: *-age* (*visage, drainage, bandage*), *-ation* (*stimulation, rejuvenation, depilation*), *-ion* (*liposuction, lubrication, oxygenation*); **дієслівні**: *-ed* (*extravasated, activated*), *-ing* (*lifting, peeling*), *-ized* (*mineralized, moisturized, keratinized*).

Зростає кількість неологізмів у галузях КЕМ, які утворилися за допомогою продуктивних суфіксів *-er /-or*: *activator* – активатор, *humidifier* – зволожувач, *nebulizer* – розпилювач.

В утворенні нових термінологічних одиниць КЕМ активну участь беруть такі суфіксальні елементи складних термінів: *-amine* (*melamine, vitamine*), *-derma(l)* (*epidermal, hypodermal, subdermal*), *-sorbent* (*superabsorbent, nonabsorbent, absorbent*), *-therapy* (*cryotherapy, thermotherapy, aromatherapy*).

Найпродуктивнішим із них є суфікс *-plasty*. Процес термінотворення відбувається за моделлю $N+suf. = N$: *ana+plasty = anaplasty* – пластична хірургія, *blepharo+plasty = blepharoplasty* – пластична операція на повіках, *mamma(o)+plasty = mammaplasty*, а також *masto+plasty = mastoplasty* – операція з корекції форми грудей.

У другій половині ХХ ст. в утворенні нових префіксальних термінологічних одиниць КЕМ узяли участь такі префікси й префіксальні елементи складних термінів: *aero-* (*aerosolized, aerotherapy*), *de-* (*depigmentation, dehydrate, deactivate*), *trans-* (*transplant, transplantation, transubstantiation*).

Далі наведено приклади термінів-неологізмів, утворених за допомогою продуктивних префіксів. Процес термінотворення відбувається за моделлю: $pref + N = N$. Розглянемо префікс *tele-*, який з'явився на початку 1990-х років, наприклад, *tele+medicine = telemedicine* (використання телекомунікаційних технологій для забезпечення інформацією й послугами у сфері КЕМ) За допомогою префікса *tele-* з'явилися інші терміни КЕМ: *at-home telediagnostic* – теледіагностика вдома, *telediagnosis* – теледіагноз, *teleworkstation* – робоче місце медичних службовців, які працюють із пацієнтами та спілкуються з колегами на відстані за допомогою комп'ютерних систем. До популярних і частовживаних належать префікси *derma-* (*dermabrasion, dermatoglyphic, dermatophyte*) і *mega-* (*mega liposuction, mega laser anti aging skin therapy*). Ще один префікс, який широко використовується під час творення неологізмів КЕМ, – це *anti-*: *anti-aging medicine, anti-aging therapy, antioxidants*.

Однак у чистому вигляді термінотворення за допомогою суфіксації або префіксації в термінології КЕМ трапляється рідко. Частіше використовують суфіксально-префіксальний спосіб, що відбувається за моделлю $pref+N+suf = N$: *de-hydra-tion* – зневоднення, *hyper-therm-ia* – гіпертермія. У більшості випадків він застосовується в поєднанні зі словоскладанням (скороченням багатоконпонентних термінологічних одиниць). У фаховій мові КЕМ – поширені термінологічні словосполучення, які складаються з греко-латинських терміноелементів: *acupuncture massage* – акупунктурний масаж, *antioxidant* – антиоксидант. Найпродуктивніші моделі творення неологізмів КЕМ на основі складання основ такі: $N+N=N$ (*hydro+massage = hydromassage*), $A+N-A$ (*ultra+sound = ultrasound*).

Терміни-неологізми КЕМ утворюються також зі сполучними голосними *-o-*, *-e-*, *-i-*: *skinologie, atrophoderma*. Вони утворюються й без участі сполучної голосної в таких випадках: 1) збіг голосних: *dermoage* (*dermo+age*), *bioenergetics* (*bio+energetics*); 2) перша основа закінчується на голосний: *antidermatitis* (*anti+dermatitis*), *lymphodrainage* (*lympho+drainage*); 3) друга основа закінчується голосним: *lichenification* (*lichen+ification*), *transilluminator* (*trans+illuminator*); 4) при поєднанні основ виникає милозвучне поєднання приголосних: *permanentmakeup* (*permanent + makeup*), *skinspray* (*skin+spray*).

Для складних термінів-неологізмів у галузях КЕМ характерні багатоконпонентні комбінації. Найбільш уживані багатоконпонентні моделі містять такі слова: *free* (*alcohol-free spray, protein-free diet*), *friendly* (*skin friendly, eater-friendly*), *intensive* (*technology-intensive, tele-intensive care*).

Найпродуктивніші моделі творення складних термінів-неологізмів такі: 1) $N+Abbr$ (*abbreviation*) or $Abbr+N = N$: *B-mode* – *bi-mode* – подвійний режим, *e-dermatology* (неологізм, утворений за аналогією з *e-mail*) – дерматологічна консультація електронною поштою; 2) $N(A)+Numeral+(N/A)-N$: *sodium C14-16 olefin sulfonate* – натрій С14-16 олефінсульфонат (емульгатор, очисник); 3) $Numeral+N(A)-N(A)$: *3-panel* – трьохпанельний, *3-dimensional (volume)* – трьохвимірний (об'єм); 4) за допомогою часток (характерно для прикметників): *built-in* – умонтований, *hook-on* – підвісний.

Конверсія – малопродуктивний спосіб творення нових термінів КЕМ. Основною моделлю залишається $N \rightarrow V$, за якою утворюється найбільша кількість термінів-неологізмів: *gel – гель – to gel* – нанести гель; *a graft* – трансплантат – *to graft* – пересаджувати тканину (органи); *a diet – дієта – to diet* – дотримуватися дієти.

Наступна модель, $V \rightarrow N$, менш продуктивна, оскільки в англійській мові іменники переважно утворюються від дієслів за допомогою афіксації: *to implant – implantation* – трансплантат, *to wash – cryogen wash* – криогенний розчин, лосьйон.

Ад'єктивація дієслів та іменників, $V/N \rightarrow A$, є також способом конверсії, хоча й менш уживаним: *a laser – laser beam* – лазерний промінь, *to activate – activator* – той, що активує.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Косметологія та естетична медицина – це галузі, які перебувають на піку свого розвитку, у стані пошуку найбільш оптимальних способів термінотворення, постійно поповнюються термінами-неологізмами. Процес неологізації характеризує динаміку розвитку англійської термінології галузей КЕМ у період ХХ–ХХІ ст. Проаналізовані лексичні інновації в терміносистемі КЕМ мають широкий тематичний діапазон. Більшість із них утворені морфологічним способом, що, як засвідчило викладене в статті дослідження, є найпродуктивнішим поміж інших. Доцільними вважаємо подальші спостереження та фіксацію нових англомовних лексичних інновацій у термінології КЕМ із метою виявлення й аналізу їхніх структурно-семантичних особливостей.

Джерела та література

1. Андрусак І. В. Людина й суспільство: фрагмент концептуального аналізу англійських неологізмів кінця ХХ століття / І. В. Андрусак // Проблеми романо-германської філології. – Ужгород : Мистецька лінія, 2001. – С. 9–22.
2. Бережна О. В. Роль оказіональних дериваційних утворень у формуванні мовної картини світу автора / О. В. Бережна // Діахронічне, типологічне і контрастивне дослідження германських, романських і слов'янських мов (семантика й словотвір) : матеріали Міжнар. наук. конф. – Донецьк : Вид-во ДонНУ, 2001. – С. 21–24.
3. Голик С. В. Особливості некодифікованої префіксальної номінації у текстах сучасних британських авторів / С. В. Голик // Проблеми романо-германської філології. – Ужгород : Мистецька лінія, 2001. – С. 39–49.
4. Горшков А. И. Неологизм / А. И. Горшков // Русский язык : энциклопедия. – М. : Сов. энцикл., 1979. – С. 159.
5. Заботкина В. И. Когнитивно-прагматический подход к изучению английской неологии / В. И. Заботкина // Проблемы английской неологии : материалы научной конференции – М. : МГЛУ, 2002. – С. 11–20.
6. Зацний Ю. А. Сучасний англомовний світ і збагачення словникового складу / Ю. А. Зацний. – Львів : ПАІС, 2007. – 228 с.
7. Костенко В. Г. Методичні вказівки для аспірантів / В. Г. Костенко. – Полтава : Вищ. держ. навч. заклад України «Українська медична стоматологічна академія», 2014. – 6 с.
8. Левицкий А. Э. Деривационный аспект функциональной переориентации единиц современного английского языка / А. Э. Левицкий // Діахронічне, типологічне і контрастивне дослідження германських, романських і слов'янських мов (семантика й словотвір) : матеріали Міжнар. наук. конф. – Донецьк : Вид-во ДонНУ, 2001. – С. 143–148.
9. Ребрий А. В. Когнитивный аспект окказионального словотворчества / А. В. Ребрий // Вестник ХНУ. – Вып. 537. – Харьков : ХНУ, 2001. – С. 148–158.
10. Селіванова О. Сучасна лінгвістика : термінологічна енцикл. / О. Селіванова. – Полтава : Довкілля-К, 2006. – 716 с.
11. Burchfield R. W. The English Language / R. W. Burchfield. – Lnd., 1985. – 208 p.
12. Nová slova v češtině / Pod ved. O. Martinové. – Т. 2. – Praha, 2004. – 568 s.
13. Peprník J. English Lexicology / Jaroslav Peprník. – Olomouc : Univerzita Palackého v Olomouci, 2006. – 186 s.

Бойко Ирина. Основные способы образования терминов-неологизмов эстетической медицины и косметологии. Стаття посвящена малоизученной проблеме способов создания неологизмов в области эстетической медицины и косметологии. Актуальность темы обусловлена необходимостью исследования процесса неологизации английской терминологии эстетической медицины и косметологии с целью определения способов формирования новых терминов. Осуществлен анализ лексикографических источников для нахождения наиболее адекватного определения понятия «неологизм». Определены факторы, влияющие на формирование английских терминов-неологизмов эстетической медицины и косметологии, и охарактеризованы процессы неологизации в этих областях на современном этапе. Выделены основные тенденции в формировании и пути пополнения английской терминосистемы эстетической медицины и косметологии, рассмотрены способы создания терминов-неологизмов. Показано, что проанализированные лексические инновации имеют широкий тематический диапазон. Большинство из них создано морфологическим способом, который является наиболее продуктивным. С целью дальнейшего выявления структурно-семантических особенностей новых англоязычных лексических инноваций в терминологии

косметологии и эстетической медицины целесообразными являются дальнейшие наблюдения и фиксация изменений в терминосистеме указанных отраслей.

Ключевые слова: неологизация, лексика, термин, лексическая инновация, неологизм, способы словообразования.

Boyko Iryna. Main Ways of the Formation of Terminological Neologisms in Aesthetic Medicine and Cosmetology. The article is devoted to the insufficiently considered problem of forming neologisms in the field of aesthetic medicine and cosmetology. The relevance of the topic arises from the need to study the process of neologisation of the English terminology of aesthetic medicine and cosmetology in order to identify the ways of creating new terms. To find the most adequate definition of “neologism”, the analysis of lexicographical sources has been performed. The factors influencing the formation of English neologisms in the fields of aesthetic medicine and cosmetology have been identified, and the process of neologisation in these areas at the present stage has been outlined. The main tendencies in the development of the English term system of aesthetic medicine and cosmetology have been revealed, and the ways of creating neologisms have been discussed. It is shown that the analyzed lexical innovations possess a wide thematic range. Most of them are created morphologically, proving that this is the most productive way. In order to reveal other structural and semantic features of the English lexical innovations in the terminology of cosmetology and aesthetic medicine, further observations and identification of changes in the terminological system of these fields are needed.

Key words: neologisation, lexis, term, lexical innovation, neologism, word formation.

Стаття надійшла до редколегії
10.03.2016 р.

УДК 81'373.421+616.33+811.112.2

Наталія Бондар

Типологія синонімічних відношень термінів гастроентерології в німецькій мові

У статті розглянуто явище синонімії в терміносистемі гастроентерології сучасної німецької мови. У германістиці фахову мову цієї галузі досліджено вперше. Ідентифіковано поняття терміна-синоніма. Проаналізовано причини виникнення паралельних найменувань у галузі гастроентерології. Терміни об'єднано в синонімічні ряди на основі спільності позначуваного поняття, виокремлено критерії для визначення типів синонімічних зв'язків між ними. Відношенням синонімії в німецькомовній гастроентерологічній термінології пов'язані найменування різного ступеня фаховості, терміни-дублети, лексичні одиниці різної структури, застарілі та сучасні найменування, а також терміни з компонентами-епонімами. Проаналізовано також явище синонімії на рівні формальної варіантності термінологічних одиниць. На прикладі фахової мови гастроентерології доведено, що паралельне вживання різних найменувань для позначення одного спеціалізованого поняття є закономірним явищем у німецькомовній медицині. Визначено перспективи подальших досліджень лексико-семантичної організації терміносистеми гастроентерології в німецькій мові.

Ключові слова: терміни-синоніми, синонімічний ряд, технічні терміни, тривіальні назви, дублети, терміни-гібриди, структурні синоніми, формальні варіанти.

Постановка наукової проблеми та її значення. Синонімія в термінології довгий час залишалася поза увагою мовознавців, оскільки вважалася явищем небажаним. Вимоги лінгвістів стосовно ідеального терміна передбачали його однозначність, короткість, емоційну нейтральність, відсутність синонімії та незалежність від контексту [6, 19]. Теза Е. Вюстера про те, що одному поняттю повинен відповідати один термін і навпаки, довго не втрачала своєї актуальності [19, с. 91]. Однак поява нових напрямів термінологічного дослідження й різноаспектне вивчення терміносистем підтверджували природність та неминучість синонімічних відношень між спеціальними назвами, оскільки фахові мови як складники живої загальнонаціональної мови розвиваються й функціонують за її законами. Сьогодні деякі термінологи дотримуються думки, що надмірне прагнення до стандартизації та нормування фахового вокабуляру може певною мірою гальмувати науковий прогрес [11, с. 42].

Аналіз досліджень цієї проблеми. Теоретичні та практичні дослідження останніх років засвідчують розмаїття синонімічних найменувань для позначення процесів і явищ в економіці, юриспруденції,